

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Мельник Віри Ігорівни «Гігієнічна оцінка умов навчання та особливості психофізіологічного стану студентів у період запровадження інноваційних методів у навчальний процес вищих навчальних медичних закладів», подану на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.02.01 – гігієна та професійна патологія

Освітня реформа підготовки лікарів в Україні, що розпочалася на початку 2000-х років, спрямована на досягнення стандартів високої якості підготовки лікарів, визнання їхньої кваліфікації і досягнення конкурентноздатності на ринку праці у країнах ЄС, наближення надання медичної допомоги населенню до європейського рівня. Тому структура, зміст вищої медичної освіти, характер навчання були адаптовані до основних принципів Болонського процесу і передбачали кредитно-модульну систему навчання, що потребувало упровадження нової технології навчання і контролю знань, зменшення аудиторних занять та істотне збільшення самостійної позааудиторної роботи як розвивальної системи навчання і самостійного здобування та опрацювання інформації, активізації систематичної роботи студентів, рейтингової системи оцінювання знань, запровадження ліцензованого інтегрованого іспиту Крок 1 та Крок 2, практично орієнтованого державного випускного іспиту тощо. Все це створило передумови перебудови адаптації організму студентів до нових умов навчання і зумовило зміну низки функціональних показників, у т. ч. й психофізіологічних, сприяло розвитку напруження чи перенапруження адаптаційних процесів і тим же самим вплинуло на формування потенційної небезпеки для стану здоров'я студентів-медиків, що, своєю чергою, обумовило необхідність опрацювання відповідних профілактичних заходів корекції донозологічних станів. Дослідженню впливу чинників умов навчання на перебіг процесу адаптації та стан здоров'я студентської молоді присвячені вітчизняні і закордонні наукові праці, зокрема й порівняльній психологічній характеристиці умов і характеру навчання студентів у ВМНЗ

за традиційною і кредитно - модульною системою (Коробчанський В.О., Резніченко О.Г., 2010). Але проблема комплексного вивчення впливу ризик-чинників, спричинених новітніми технологіями навчання, на адаптаційні процеси і стан здоров'я студентів в умовах вищої медичної школи (і не лише вищої медичної школи) залишається актуальною і потребує подальшої уваги, нових наукових підходів та методологічного обґрунтування шляхів її вирішення.

Накопичення наукового матеріалу з цієї проблеми та опрацювання і впровадження відповідних корекційних заходів сприятиме активації адаптації студентів до нових форм організації навчального процесу у ВМНЗ, які постійно удосконалюються. Тому виконана дисертаційна робота Мельник В. І. безперечно є актуальною, цікавою і своєчасною, а отримані результати і їхнє практичне впровадження сприятиме поліпшенню стану здоров'я студентів-медиків. Актуальність досліджень аргументована і базується на аналітичному огляді сучасного наукового доробку з обраної проблеми. Дисертант добре володіє науковою літературою, уміє її аналізувати, узагальнювати, робити висновки і ставити нові завдання. Слід відзначити як позитивне й те, що автор не зупинилась тільки на інноваційних технологіях навчання, а підійшла комплексно до проблеми, про що свідчить її аналіз наукової літератури щодо вивчення впливу соціально-побутових умов та умов середовища навчання на стан здоров'я студентів. Цікавим і своєчасним є звернення уваги автора на проблеми феномену алекситимії саме поміж сучасних студентів-медиків. Усього проаналізовано 218 наукових джерел, 3/4 з них стосується досліджень за останні 10 років, проте дисертант використовувала важливі посилання на фундаментальні актуальні й донині монографії, методологічні дослідження, датовані декілька десятиліть тому. Ураховуючи сьогоденний стан впливу комплексу факторів навчального процесу за умов інноваційних впроваджень на адаптаційні процеси, психофізіологічну сферу, центральну нервову систему, розумову працездатність і стан здоров'я студентів, здобувач чітко сформулювала мету

роботи та завдання для її досягнення. Мета роботи полягає у встановленні особливостей психофізіологічного стану студентів на основі комплексної оцінки соціально-гігієнічних умов проживання та навчання, психофізіологічних і вегетативних реакцій, функціонального стану організму в період запровадження інноваційних методів навчання. Завдання роботи послідовні, визначені коректно, повністю відповідають меті роботи.

Дисертацію виконано згідно з планом науково-дослідних робіт Івано-Франківського національного медичного університету. Дисертаційна робота є фрагментом науково-дослідної роботи кафедри гігієни та екології «Вивчення особливостей психофізіологічного стану дітей, підлітків і студентів Прикарпатського регіону у період запровадження освітніх інновацій» (2012-2018 рр. № державної реєстрації 0112U006018). Дисертація викладена на 210 сторінках друкованого тексту (131 сторінка основної частини). Робота складається із вступу, огляду літератури, 4 розділів власних досліджень, узагальнення, висновків, практичних рекомендацій, списку 218 використаних літературних джерел (із яких 191 – кирилицею та 27 – латиницею), 13 додатків. Містить 39 таблиць та 10 рисунків.

У роботі представлені результати досліджень, котрі виконані особисто автором. Програма досліджень, вибір конкретних методів і методик досліджень проведені з урахуванням аналізу сучасного стану проблеми. Окремі методики чітко і зрозуміло викладені, зокрема це стосується методик вивчення та оцінки психофізіологічного стану, дослідження стану адаптаційних процесів організму. У додатках наведені анкети, за якими проводилося вивчення соціально-побутових умов проживання та навчання студентів, визначення їхньої алекситимічності.

Дисертаційна робота Мельник В.І. є комплексним дослідженням, її особливість полягає у фізіолого-гігієнічному підході до розв'язання поставлених завдань і поєднанні гармонійно пов'язаних гігієнічних і фізіологічних методів дослідження. До цього зауважимо, що останнім часом наукові дослідження, які стосуються взаємозв'язку впливу навколишнього

середовища на виникнення донозологічних станів, ґрунтуються саме на фізіолого-гігієнічній оцінці .

Отримані результати досліджень вирізняються істотною новизною роботи. Загалом наукову новизну роботи визначає низка вперше вирішених актуальних завдань. Безпосередньо новим є вперше вивчений вплив окремих форм кредитно-модульної системи організації навчального процесу на стан серцево-судинної системи та вегетативної нервової системи у порівняльному аспекті з традиційною системою навчання і встановлені особливості психофізіологічного впливу нових форм державної атестації на студентів-медиків (ліцензовані інтегровані іспити Крок 1, Крок 2 та практично-орієнтований державний іспит). Вивчення психофізіологічної адаптації до навчання за інноваційною формою навчання (розділ 4) проведено за участі студентів 3-го курсу стоматологічного факультету, які на момент проведення дослідження навчалися при обох системах, що потрібно оцінити як вдалу вибірку для дослідження з метою об'єктивізації результатів. Мельник В. І. виявила, що донозологічні зрушення в організмі студентів відбуваються незалежно від системи навчання. Поряд з цим виявлено нестабільний ступінь психофізіологічної адаптації з напруженням адаптивних механізмів функціональних систем організму у студентів, які навчалися за умов запровадження інноваційних методів навчання. Зацікавлюють результати досліджень гендерних відмінностей на вплив інноваційних факторів навчання, а саме, що у студентів-чоловіків відмічаються вірогідні зміни в основному за показниками серцево-судинної системи, коефіцієнта працездатності та суми відхилень у реакції на рухомий об'єкт; у студентів-жінок – латентного періоду та кількості помилок у складній моторно-зоровій реакції. Під час державної атестації теж виявлені вірогідні відмінності: у чоловіків – за показниками діяльності серцево-судинної системи та кількості помилок у складній моторно-зоровій реакції; у жінок – спостерігалися вираженіші зміни за показниками розумової працездатності, суми відхилень у

реакції на рухомий об'єкт та кількості помилок у складній моторно-зоровій реакції.

Результати порівняльної характеристики впливу на стан здоров'я студентів сучасних форм державної атестації студентів (ліцензійний інтегрований іспит Крок, практично-орієнтований іспит) також засвідчують (розділ 5) нестабільний ступінь психофізіологічної адаптації студентів до запровадження інноваційних методів навчання. Незадовільний ступінь психофізіологічної адаптації характерний для центральної нервової системи (розумова працездатність, точність виконання коректурної проби) та серцево-судинної системи (сistolічний та діастолічний артеріальний тиск, частота серцевих скорочень).

Новизну роботи визначає вперше застосована Торонтська алекситимічна шкала для вивчення алекситимічних особливостей особистості студентів медичного університету за умов навчання у період запровадження нових форм організації навчального процесу. Автором роботи було виявлено прогресивне зменшення рівня алекситимізації студентів у часі навчання – від молодших до старших курсів. Новизну досліджень визначає поєднання отриманих результатів і гігієнічної оцінки умов життєдіяльності студентів, способу життя і психофізіологічного стану за умов впровадження інноваційних методів навчання.

Звернемо увагу, що автор дисертації Мельник В. І на підставі аналізу результатів анкетування (розділі 3) провела диференційований розподіл студентів всіх 6-ти курсів за окремими соціально-економічними, соціально-психологічними, соціально-побутовими параметрами, умовами навчання і способом проведення дозвілля, а саме: місцем та умовами проживання, рівнем матеріального благополуччя, сімейним станом, взаємовідносинами в сім'ї та групі навчання, ставленням до стресових ситуацій, умовами навчання, регулярністю та раціональністю харчування, наявністю шкідливих звичок тощо. Установлено, що вплив соціально-побутових умов проживання і навчання на психофізіологічний стан студентів в основному залежить від

тривалості навчання, санітарно-гігієнічні умови навчання студентів в основному відповідають вимогам, проте їхнє харчування є нерегулярним і незбалансованим з порушенням режиму і тривалості прийому їжі. У студентському середовищі поширені шкідливі звички, а хронічні захворювання зростають від 1-го до 5 курсу навчання і загалом більшість студентів не дотримуються здорового способу життя. Зауважимо, що за науковими публікаціями інших авторів така ситуація є характерною для багатьох студентів, що змушує прицільно розробляти підходи до розв'язання цієї проблеми.

У розділі «Аналіз та узагальнення результатів досліджень» автором дисертації проведено детальне обговорення результатів дослідження та зіставлення з дослідженнями інших авторів. Отримані результати дисертаційного дослідження спонукали Мельник В. І. опрацювати комплекс організаційних, психогігієнічних профілактичних заходів та здоров'язберігаючих технологій для покращання і підтримання адаптації і здоров'я студентів до запровадження інноваційних методів і оптимізації навчальної діяльності на сучасному етапі.

Висновки роботи викладені логічно, висвітлюють та узагальнюють результати проведених досліджень, їхню новизну, відповідність поставленій меті та завершенню завдань. Практичні рекомендації аргументовані, у цілому відповідають меті й завданням дисертаційного дослідження. Наукові положення, висновки, рекомендації дисертації науково обґрунтовані на підставі аналізу джерел літератури, достатнього обсягу та отриманих результатів власних досліджень, отримані на репрезентативному фактичному матеріалі з використанням сучасних методів дослідження і комп'ютерного статистичного опрацювання зібраного наукового матеріалу, забезпечують вірогідність і репрезентативність результатів роботи.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони стали підставою для розроблення комплексу профілактичних та оздоровчих заходів, спрямованих на поліпшення адаптації студентів-медиків до нових

умов навчання, реалізація яких матиме позитивний вплив на стан їхнього здоров'я. Упровадження окремих елементів запропонованого комплексу заходів реалізовано на державному (у початковий процес 6-ти вищих навчальних медичних закладів) та галузевому (у практику університетської клініки ІФНМУ) рівнях. Підготовлено два інформаційні листи для впровадження у практичну охорону здоров'я. Зважаючи на динамічність інноваційних процесів у вищій освіті і їхнє широке впровадження у навчальний процес вищих медичних навчальних закладів, такі дослідження слід продовжувати з метою вивчення впливу на організм студентів та оптимізації навчальної діяльності.

За темою дисертації опубліковано 17 наукових праць, у т. ч. 5 статей – у фахових наукових виданнях (з них 3 статті – у виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз), 10 – у збірниках праць, матеріалах і тезах наукових та науково-практичних конференцій тощо. Матеріали дисертаційної роботи достатньо висвітлені у наукових публікаціях, на науково-практичних конференціях та впроваджені у практику у вигляді 2 інформаційних листів Укрмедпатентінформ, які можуть бути використані в роботі гігієністів, практичних психологів, лікарів університетських клінік та студентських поліклінік для оцінки функціонального стану організму студентів, ступеня їхньої адаптації до навчального процесу, опрацювання адаптованих профілактичних та оздоровчих заходів. Результати досліджень також упроваджені у навчальний процес низки кафедр гігієнічного у вищих навчальних медичних закладах України.

Виклад змісту дисертації, її структура та загальне оформлення, прикінцеві висновки після кожного розділу, загальні висновки свідчать про завершення наукового дослідження, в якому розв'язано конкретне науково-практичне завдання профілактичної медицини щодо гігієнічної оцінки умов навчання та встановлення особливостей психофізіологічного стану студентів медичного університету в умовах запровадження інноваційних методів

навчання для наукового обґрунтування заходів щодо оптимізації їхньої навчальної діяльності.

Зміст автореферату ідентичний змісту та висвітлює основні результати і положенням дисертаційної роботи.

Зміст дисертаційної роботи відповідає профілю спеціалізованої вченої ради Д.26.604.01.

Поряд з отриманими важливими і цікавими результатами роботи виникли деякі зауваження та запитання дискусійного характеру, на які доцільно було б почути думку автора дисертації під час публічного захисту.

1. Проблему психофізіологічного стану дітей, підлітків, студентів в Україні упродовж багатьох років активно досліджують гігієністи Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, Харківського національного медичного університету та інші науковці. Які характерні особливості психофізіологічного стану студентів досліджувалися автором цієї дисертації на відміну від відомих публікацій у вітчизняній науковій літературі і цікаво, чи є у науковій літературі доробки про вплив клімато-географічних умов на психофізіологічні показники ?

2. При проведенні досліджень дисертант Мельник В.І. отримала досить цікаві результати щодо відмінностей впливу інноваційних факторів на організм студенток і студентів-чоловіків у процесі навчання та під час державної атестації. У 8-му загальному висновку йдеться, що у студентів-чоловіків в процесі навчання відмічаються вірогідні зміни в основному за показниками серцево-судинної системи, коефіцієнта працездатності та суми відхилень у реакції на рухомий об'єкт; у студентів-жінок – латентного періоду та кількості помилок у складній моторно-зоровій реакції. Під час державної атестації теж виявилися відмінності, а саме у студентів-чоловіків – вірогідні зміни показників діяльності серцево-судинної системи та кількості помилок у складній моторно-зоровій реакції; у студенток – вираженіші зміни за показниками розумової працездатності, суми відхилень у реакції на

рухомий об'єкт та кількості помилок у складній моторно-зоровій реакції. У чому, на думку автора дисертації, полягає причина таких відмінностей?

3. У системі освіти України останнім часом активно відбуваються системні зміни та новації у плані забезпечення євроінтеграційних процесів, їх методичного наповнення. Відбувається перегляд та формування нових державних стандартів вищої медичної освіти. Конкретизуйте, будь ласка, яке практичне значення мають Ваші напрацювання для організації вищої медичної освіти і національної системи освіти взагалі?

4. У тексті дисертації зустрічаються окремі огріхи. Зокрема, на стор.8, рубрика Предмет дослідження - слово педагогічне навантаження необхідно замінити словом навчальне, оскільки мова йде не про педагогічне навантаження викладачів, а про навчальне навантаження студентів; у примітках під таблицями використовується слово достовірність, правильно було б написати вірогідність.

Поставлені запитання та зауваження не знижують високого загального рівня, наукового та практичного значення результатів роботи та не впливають на її позитивну оцінку.

Висновок

Дисертаційна робота Мельник Віри Ігорівни «Гігієнічна оцінка умов навчання та особливості психофізіологічного стану студентів у період запровадження інноваційних методів у навчальний процес вищих навчальних медичних закладів», присвячена актуальній і важливій сучасній проблемі профілактичної медицини і стосується передусім вивчення комплексного впливу соціально-побутових умов проживання і навчання на стан здоров'я студентів медичного університету, зокрема на їхній психофізіологічний стан, в умовах запровадження нових технологій навчання, а також опрацювання практичних рекомендацій з оптимізації навчальної діяльності й адаптації студентів. Дисертація відповідає спеціальності 14.02.01 – гігієна та професійна патологія. Відповідно до мети роботи успішно виконано всі

поставлені завдання. Сама робота є актуальною, змістовною, цікавою і спонукає до подальших наукових пошуків методів і засобів, спрямованих на збереження здоров'я студентів-медиків. Дисертаційна робота є завершеним самостійним кваліфікованим науковим дослідженням, в якому на підставі комплексного вивчення чинників середовища навчання, а також змін психофізіологічних параметрів студентів-медиків унаслідок введення нових форм організації навчального процесу, розроблено комплекс профілактичних заходів, реалізація якого сприятиме вирішенню важливого актуального питання – адаптації студентів до запровадження інноваційних методів навчання, збереженню і поліпшенню стану здоров'я молоді, що є суттєвим внеском у розвиток профілактичної медицини.

Ураховуючи актуальність обраної теми, обсяг проведених власних досліджень, обґрунтованість та наукову новизну висновків і практичних рекомендацій, зміст дисертації та опублікованих наукових праць, упровадження отриманих результатів у практику, дисертаційна робота повністю відповідає вимогам п. 9, 11, 12 чинного «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», щодо кандидатських дисертацій, а її автор Мельник Віра Ігорівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.02.01 – Гігієна та професійна патологія.

Офіційний опонент
завідувач кафедри загальної гігієни з екологією
Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького,
доктор медичних наук, професор

В. І. Федоренко

Підпис д.мед.н, проф. В. І. Федоренко засвідчую:
Вчений секретар Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького

С. П. Ягело